

ЯПОН ТИЛИ ЎРГАНИШДА ИДИОМАЛАР ВА МАҚОЛЛАРНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2025-27-30-33>

Азиза Халилова
ЖИДУ в.б.доценти, PhD

Аннотация: Ушбу мақола япон тилидаги идиома ва мақолларнинг маъно-функционал хусусиятларини лингвокультурологик жиҳатдан тадқиқ этишга бағишланган. Муаллиф япон тилидаги барқарор ибораларни (капуоки, kotowaza) халқнинг миллий онги, тарихий тажрибаси ва маданий қадриятларини ифодаловчи муҳим восита сифатида таҳлил қилади. Идиомаларни ўрганишнинг япон тилини хорижий тил сифатида ўзлаштиришдаги ўрни, талабаларда образли фикрлашни шакллантириш ва коммуникатив компетенцияни оширишдаги аҳамияти асослаб берилган.

Калит сўзлар: япон тили, фразеология, идиома, котовадза, маданиятлараро.

Ҳар бир халқнинг тили унинг маънавияти, маданияти ва дунёқарашининг ойнасиدير. Шу маънода тил фақат мулоқот воситаси эмас, балки халқнинг миллий онги, тарихий тажрибаси ва турмуш тарзини ифодаловчи маданий ҳодисадир. Хусусан, халқ оғзаки ижоди намуналари — мақол ва идиомалар (фразеологик бирикмалар) тилнинг бадиий қуввати ва маданий хусусиятларини ўзида мужассам этади. Улар орқали халқнинг дунёга қараши, ахлоқий қадриятлари ва ҳаёт ҳақидаги фалсафий фикрлари намоён бўлади.

Япон тили ҳам шу жиҳатдан бой ва ранг-баранг маънавий меросга эга тиллардан бири ҳисобланади. Ундаги идиомалар ва мақолалар нафақат тилнинг ички тузилиши, балки япон халқининг миллий характери, табиат билан муносабатини ва жамиятдаги қадриятлар тизимини англашга ёрдам беради. Шу сабабли, япон тилидаги идиомаларни тадқиқ этиш фақат тилшунослик нуқтаи назаридан эмас, балки маданиятшунослик, психоллингвистика ва этнолингвистика нуқтаи назаридан ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Замонавий япон тилида фразеологик бирликларнинг семантик хусусиятларини ўрганиш орқали япон халқи маданиятидаги рамзлар ва образларнинг миллий манбасини англаш мумкин. Ҳайвонлар номи билан

келган иборалар кўп бўлиб, улар инсон хулқ-атвори, характери ва жамиятдаги муносабатларни ифодаловчи мезон сифатида ҳам намоён бўлади.

Япон тилидаги идиомаларнинг асосий хусусиятлари

Япон тилидаги фразеологик бирикмалар — бу тилнинг тарихий ва маданий тажрибасини ифода этувчи барқарор ифодалар бўлиб, улар сўз бирикмалари даражасидаги, лекин маъно жиҳатдан яхлит бўлган бирликларни ташкил этади. Улар грамматик жиҳатдан турлича бўлиши мумкин, аммо семантик жиҳатдан уларни ажратиб турадиган асосий хусусият — маънонинг метафориклиги ва маданий рамзлилигидир.

Фразеологизмлар япон маданиятида жуда қадимдан мавжуд бўлиб, улар “kotowaza” (諺 — мақол), “kanyoku” (慣用句 — барқарор иборалар) ва “yojijukugo” (四字熟語 — тўрт иероглифли ифода) турларига бўлинади. Улар орасида “канйо-ку” — яъни барқарор иборалар, кўпинча идиомалар деб аталадиган тур — энг фаол ҳисобланади.

Япон тилидаги идиомаларнинг шаклланишида табиат ҳодисалари, кундалик турмуш, диний қарашлар ва анъанавий қадриятлар муҳим ўрин тутади. Масалан, “балик”, “ит”, “қуш”, “мушук” каби ҳайвон образлари халқ тафаккурида муайян маънавий рамз сифатида ифодаланади. Бу образлар орқали японлар жамиятдаги хулқ-атвор меъёрларини, инсон муносабатларини ва ҳатто юмори ҳам ифода этишади.

Япон тилида ҳайвон образлари иштирок этган идиомалар

Япон тилида ҳайвонлар орқали инсоннинг ички ҳолати, хулқ-атвори ёки жамиятдаги муносабатлари мажозий тарзда ифода этилади. Қуйида энг кўп қўлланиладиган идиомалар ва уларнинг шарҳи келтирилган:

• 「猿も木から落ちる」 (saru mo ki kara ochiru) — “Маймун ҳам дарахтдан йиқилади”. Маъноси: Ҳар қандай моҳир инсон ҳам хатога йўл қўйиши мумкин.

• 「犬猿の仲」 (ken'en no naka) — “Ит ва маймун муносабати”. Маъноси: Ўзаро жуда ёмон муносабатда бўлиш, келишмаслик.

• 「犬も歩けば棒に当たる」 (inu mo arukeba bō ni ataru) — “Ит ҳам юрса, таёққа дуч келади”. Маъноси: Ҳаракат қилган одам кутилмаган омадга ёки аксинча, кутилмаган кўнгилсизликка дуч келиши мумкин.

• 「鳥のように自由だ」 (tori no yō ni jiyū da) — “Қуш каби эркин”. Маъноси: Ҳеч қандай тўсиқларсиз, мустақил ҳаёт кечириш.

•「馬の耳に念仏」 (uma no mimi ni nenbutsu) — "Отнинг қулоғига дуо ўқиш". Маъноси: Сўзни тушунмайдиган ёки қулоқ солмайдиган одамга насихат қилиш фойдасиз.

•「蛇の道は蛇」 (hebi no michi wa hebi) — "Илоннинг йўлини илон билади". Маъноси: Бир соҳа вакиллари ёки характери ўхшаш одамларгина ўша дунёнинг ич-ичини, сирларини яхши тушунадилар.

Бу каби иборалар япон халқининг табиат ва инсон ўртасидаги уйғунликни англаш борасидаги тарихий тажрибасини акс эттиради. Улар орқали японлар мушук, ит ёки бошқа ҳайвонларнинг табиатини инсон характерига кўчириб, нутқнинг бадий образлилигини таъминлайдилар.

Япон тили ўрганишда идиомаларнинг ўрни

Япон тилида идиомалар (kan'yoku) ва мақолларни (kotowaza) ўрганиш тил ўзлаштириш жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланади, чунки улар "халқ маънавияти, маданияти ва дунёқарашининг ойнаси"дир. Ушбу жиҳатни ўқув жараёнига татбиқ этиш қуйидаги муҳим вазифаларни бажаради:

• Миллий характерни англаш: Идиомалар талабаларга япон халқининг менталлити ва қадриятларини тушунишга ёрдам беради. Масалан, барқарор иборалар орқали жамиятдаги хулқ-атвор меъёрлари, меҳнатга муносабат ва ижтимоий иерархия намоён бўлади.

• Образли фикрлашни ривожлантириш: Япон тили метафорик ифодаларга бой бўлиб, уларнинг маъносини сўзма-сўз таржима орқали тушуниб бўлмайди. «Neko no te mo karitai» (сўзма-сўз: “мушукнинг қўлини ҳам қарзга олмоқчи бўлиш” — жуда банд бўлиш) каби ибораларни ўзлаштириш талабаларни механик таржимадан воз кечиб, тил эгалари каби фикрлашга ўргатади.

• Маданий рамзлар билан танишиш: Ҳайвонлар (маймун, ит, балиқ, мушук) билан боғлиқ идиомаларни ўрганиш япон мифологияси ва анъанавий турмуш тарзи ҳақида маълумот беради. Коммуникатив компетенцияни ошириш: Идиомаларни билиш талаба нутқини жонли, таъсирчан ва табиий қилади. Бу нафақат кундалик мулоқотда, балки бадий адабиёт ва оммавий ахборот воситалари тилини тушунишда ҳам жуда муҳимдир.

• Лингвокультурологик таҳлил: «Ёдзидзюку-го» (тўрт иероглифли бирикмалар) каби барқарор бирликларни тадқиқ этиш япон ёзуви структураси ва тил тарихини чуқурроқ англашга хизмат қилади.

Шундай қилиб, идиомаларни ўрганиш шунчаки сўз бойлигини ошириш эмас, балки "халқнинг тарихий хотираси ва ижтимоий қадриятларини тушуниш" ҳамда маданиятлараро мулоқотга киришишнинг муҳим

воситасидир. Идиомалар тилдаги барқарор ифодалар бўлиб, уларнинг маъноси кўпинча сўзма-сўз таржима орқали тушунарли бўлмайди. Улар тилнинг бадиий образлилигини кучайтиради, шу билан бирга халқнинг фикрлаш услубини ҳам ифода этади.

Хулоса қилиб айтганда, япон тилидаги идиомалар — бу халқнинг маданий тафаккури, урф-одатлари ва дунёқарашини ифода этувчи тил бирликларидир. Улар орқали японлар нафақат тил орқали мулоқот қиладилар, балки миллий руҳият, тарихий хотира ва ижтимоий қадриятларни ҳам авлоддан авлодга етказадилар. Япон тилидаги фразеологик бирикмаларни, хусусан ҳайвон образлари орқали ифода этилган идиомаларни ўрганиш орқали инсоннинг ички ҳиссиётлари, хатти-ҳаракати ва жамиятдаги муносабати ифода этганини кўриш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. 久保田伸子. *日本語慣用句の研究*. 東京: 白水社, 2018.
2. 金田一春彦. *日本語の表現と文化*. 東京: 岩波書店, 2016.
3. 山田尚子. *動物に関する日本語の比喩表現*. 大阪大学出版, 2020.
4. Хожиев А. *Ўзбек тили фразеологияси*. Тошкент: Фан, 1982.
5. Қодиров Б. *Фразеологизмлар ва халқ тафаккури*. Тошкент: Университет, 2015.
6. 佐藤和子. *ことわざ・慣用句辞典*. 東京: 旺文社, 2014.
7. Муродова Д. *Япон тили маданиятида ҳайвон образлари*. Тошкент: ТМЮ, 2023.
8. ХАЛИЛОВА А. ЯПОНИЯ: МАДАНИЙ СИЁСАТ ВА МАДАНИЙ ДИПЛОМАТИЯ.
9. Shamukhutovna K. A. Trends in the Development of Satirical Journalism in the Uzbek Press //Texas Journal of Philology, Culture and History. – 2022. – Т. 13. – С. 58-61.